

TARİHTE İZ BIRAKMAK BELGE BIRAKMAKTIR

Dr. İkrâm ÇINAR

Yazının bulunuşunu insanlık açısından yorumlayan Sokrates, yazının insan hafızasını zayıflattığını savunur. Yazılı olarak kayıt altına alınabilen bir şeyi, bellekte tutmanın gereği yoktur. Ancak yazı bir yandan insan belleğini zayıflatırken, diğer yandan da bellekteki yükleri kaldırarak belleği yüngüllemiş ve beynin diğer etkinliklere yönelmesini sağlamıştır. Üstelik yazılanlar, yazıldıkları gibi kalmakta, gelecek için belge olmaktadır.

Sokrates'in korktuğu şey, insanlık için sanayi devrimi ve modernleşme ile birlikte bir sorun olmaya başlamıştır. Modernleşme sonrasında insanlık yaygın biçimde okuryazar olmaya başlamıştır. Bunun anlamı, insanlığın sözlü kültürden yazılı kültüre geçmesidir.

Eski kuşaklar iyi bilir, bilgi aktarımı büyük ölçüde söz ile olurdu. Âşıklar, dervişler, dede ve nineler, hatta nüktedan bilge kişiler, her konuya dair bir kıssa, bir hikâye ya da hatıra anlatarak gençleri bilgilendirir, onlara ahlâk, görgü, davranış, feraset, fazilet öğretirlerdi. Birçok şey kitaplarda yazılı değildi; bilenler söyleyerek, anlatarak öğretirdi. Hikmet sahiplerinin anlatımıyla kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktarılan ve insanlığın belleğinde saklanan bilgi ve tecrübe birikimi modern toplumlarda bilge kişilerce (yazar, düşünür, bilgin) kulağa değil, yazıya aktarıldığı için okuryazar olmayan insan, belleği zayıflamanın ötesinde, kuşaktan kuşağa aktarılacak gelen imbikten geçmiş bilgiden de yoksun kalmıştır. Başka bir deyişle, modern toplumlarda insanlığın bilgisi (örneğin erdem ve değerler) artık kâğıda aktarılmıştır, yazılıdır. Yazılı kültüre geçemeyen, yani işlevsel okuryazar olmayanlar, insanlığın bilgisinden yararlanamaz, gününbirlik ve neredeyse belleksiz yaşarlar. Geçmişini, aslını, neslini, ülkenin ve insanlığın başından geçenleri, ahlâk ve adabı yeterince bilmez. Erdem ve değerlerden habersiz olarak kişinin ne kadar insanlaşacağı da şüphelidir.

Gelenekçi köy kültüründe bilgi söz ile anlatılırken, modern şehirde bilgi yazı ile aktarılır. Şehir toplumu modernidir ve modern insan bilgiyi ancak kitaplardan öğrenebilir. Zira artık bilge insanlar köy köy gezip bilgi dağıtmıyor, kitap yazıyorlar. Üstelik dede nine de artık torunlarla

birlikte yaşamıyorlar. Hatta anne baba bile iş dolayısıyla çocuklarla akşamdan akşama görüşür olmuştur. Kitap ve okuma yazmayla haşır neşir olmayan kimseler, günümüzün şartlarında olgun ve arif insan olamazlar.

Türkiye'de 1960 yılında kentleşme oranı % 24 iken, 2000 yılında göçlerle % 60'a çıkmıştır. Günümüzde ise nüfusumuzun % 85'i şehirdir. Ancak şehirleşme ile okuma alışkanlığı aynı oranda artmadığından (başka sebeplerle birlikte) şehre gelenler şehirleşememişlerdir. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçemeyen toplum, televizyonun yaygınlaşmasıyla görüntü kültürüne geçmiştir. Ancak yazılı kültüre geçmeden görüntü kültürüne geçmek magazin kültürünün yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu durum yozlaşmaya sebep olmuş ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını engelleyen boyutlara ulaşmıştır.

Türkiye için yaptığımız bu tespitler, eski Sovyet coğrafyasında yaşayan Ahıskalılar için de geçerlidir. Ahıskalılar genellikle köylerde yaşamış ve çiftçilikle uğraşmışlardır. Sovyetler Birliği döneminde Ahıskalıların yeterince yazıp çizmedikleri öteden beri bilinmektedir. Buradan onların iyi okuryazar olmadıkları sonucunu çıkarmak da mümkündür. Son yıllarda Ahıskalıların da işe yarar okuryazarlarının çıkardıklarını sevinçle gözlüyoruz.

Okuma yazma insanlık açısından aynı zamanda ileri bir aşamadır. Okuma yazma öğrenmeyen (özellikle de okulda eğitim almayan) insanlar, soyut kategoriler hâlinde düşünemezler. Soyutlama yapabilmek, kişiye üstünlük katar. Okuryazarlığın azı bile algılamayı değiştirir. Neredeyse anında kişiyi geçmişte kalan kabile-cemaat düşünce tarzından uzaklaştırıp, kendini merkeze alan daha soyut bir dünyaya yerleştirir.

Yüksek bir soyutlama düzeyi için gereken araçlar sözellikte yoktur. Bir konuyu analiz edebilmek ve soyutlayabilmek için, insan aklının konuyu tekrar tekrar düşünmesi, yeniden değerlendirmesi gerekir. Yazı, bu önemli değişikliğin gerçekleşmesine aracı olmuştur. Okuma yazma, okuryazar aklı için en önemli alıştırmayı sunmuş ve günlük tecrübelerle karşı daha eleştirel olunmasını sağlamıştır. Sözlü kültürde "analiz" imkânı yoktur. İnsan her

betimlemeyi, her öyküyü, her olayın anlatımını sorgulamadan kabul etmek zorunda kalır. Yazı, kesinlik fikrini; yani güvenilir, sözcüğü sözcüğüne aktarılabilir bilgiyi zaman ve mekânın ötesine taşıyabilmiştir.

Sözlü kültürde öğrenmek ve bilmek, bilinenle bilen arasında yakın, duygudaş ve ortaklaşa bir özdeşleşmeye ulaşmak demektir. Yazı, bilineni bilenden ayırdığı gibi, kişisel gerçekten de uzaklaştırarak bilgiyi “nesnel” kılar. Dedikodu ve rivayet niteliğindeki malûmatın yerini bilimsel bilgi alır. Okuryazar olmakla, tarım toplumundan sanayi (modern) toplumuna, köylülükten şehirliliğe, padişahın kulu olmaktan yurttaşlığa, kabile veya cemaat üyesi olmaktan milletin ferdi olmaya geçilir.

Yazılı metin, bir zamanlar, bir yerlerde, birileri tarafından söylenmekle kalmayıp, yazıya aktarılan düşüncelerdir. Yazılar sunduğu iletinin dışında, yazıldığı zaman, ortam ve kültür hakkında çok değerli bilgiler de verir. Onunla bilginin arkeolojisini yapabilir, geçmişin tarihini, coğrafyasını, erdem ve değerlerin tarihsel yolculuğunun seyir defterini bulabiliriz. Böylece “nereden koşuyoruz” ve “ne yaptık” sorularına karşılık bulur, “nereye gitmemiz gerektiğini” kestirebiliriz. Kelime ve deyimler, atasözü ve türküler, masal ve hatıralar gelecek kuşaklara aktarılacak kültür kodları olduğu gibi, geçmişi araştırmak isteyenler için de DNA arşiv kaydı gibidir.

Yazmak, tarihe belge bırakmak, varoluşu kanıtlamak ve yaşadığını belgelemektir. Yazarak iz ve belge bırakmak, tarihin yoklama defterine imza atmaktır.

Yazmak için hem yazma becerisi hem de alışkanlığını edinmek gerekir. Okuryazar olan kişi ve toplumlar, tekellerinde tuttıkları yazılı bilgi birikiminden yararlanarak diğerleri üzerinde egemenlik kurmuşlardır. Bu toplumlar ve günümüzde okuryazarlık oranı yüksek olanlar, hâlâ bu özelliklerini sürdürmektedirler. Bilgi güçtür ve bilgi sahibi olanlar daha doğru düşünür ve daha isabetli kararlar verirler. Ezilenlerin ezilme sebeplerinden biri de, onların ezenlerden daha az bilgi sahibi olmalarıdır.

Demek istiyorum ki...

Yazmanın insanlık açısından olduğu kadar, ulusal bağlamda da önemi vardır. Tarihimizin İslâm öncesi dönemini Çin, sonrasını ise Bizans ve Batı kaynaklarından öğrenmek zorunda kalışımızı, tarihçiler “tarih yapan ama tarih yazamayan bir

toplum” olmamızla açıklamaktadırlar. Çok yakın tarihimizde bile, uzun yıllar devlet yöneticiliği yapmış olanların bir kısmının hatıra, görüş ve tecrübelerini yazarak tarihe belge bırakmadığı görülür. Sadece yöneticiler değil, nakkaşlardan ressamalara, nalbantlardan teknisyenlere, müderrislerden öğretmenlere, ünlülerden sıradan kişilere kadar yazmada zorlanan bir toplumuz.

Sovyetler Birliği’nde nispeten iyi bir eğitim sistemi olmasına rağmen Ahıskalıların yeterince yazarçizer çıkaramadığını gözlemledik. Yazmayan toplum olmak, okumayan bir toplum olmamızın da sebeplerindedir. Yazmanın zahmetini bilmeyenler, okuduklarının değerini yeterince takdir edemezler.

Ermeni iddialarının tartışıldığı bir televizyon programında, Ermeni tezlerini destekleyen bir tartışmacı, “Ermeniler yaşadıklarını on binlerce kitap yazarak ortaya koydu. Siz de zulme uğrasaydınız yazardınız!” demişti. Oysa dedelerimizden Ermenilerin hem dostlukları hem de düşmanlıkları ve zulümleriyle ilgili o kadar çok şey dinlemiştik ki! Dedelerimiz yazmadılar. Okur değildiler. Okur olanlarsa yazan değildi! Tarihe belge bırakmak gibi bir düşüncelerinin olmaması bir yana, acılarını yüreklerine gömüp unutmayı tercih ettiler. Biz dedelerimiz öldükten sonra yaşananları gerçekten unuttuk. Çocuklarımız şimdilerde “acaba gerçekten Ermeniler haklı olabilirler mi?” demeye başladılar! Ama Ermenilerin torunları hiç unutmayacaklar; onların dedeleri okuryazardı, yazdılar ve belge bıraktılar.

Bütün bunlardan şu sonucu çıkarıyoruz: Ahıska Türkleri, yaşadıklarını yazmalıdır! Ahıska Türkleri, 1828’den beri sürgün yaşayan bir toplumdur. Resmî olanların dışında geride neredeyse belge yok. 1944 öncesi sürgünler ve o sürgünlerde yaşanan acılar hakkında bilgimiz yok. O acıları yaşayanlar ölünce yaşadıkları da unutulup gitti. Sürgün edilenler gittikleri yerlerde hep sıfırdan başladılar. Sıfırdan başlamanın sıkıntısını birçok nesil çekti. Yazılı bilgi olmadığı için bu sıkıntıların sebebi sorgulanamadı, hesabı sorulamadı. Bundan ders çıkarmak gerek. Ders çıkarmamak öğrenmemektir. Öğrenmeyenler aynı acıları tekrar yaşamaya mahkûmdur.

Sovyet dönemiyle ilgili bir sıkıntımız da Türkiye’deki akademisyenlerin Rusça ve Türk lehçelerini bilmiyor olmasıdır. Ne yazık ki akademisyenler genellikle İngilizce ve diğer Batılı dillere aşina. Türkoloji araştırmalarının bir ayağının total olması Doğu dillerine hatta Türk lehçelerine hâkim olan akademisyen yetersizliğidir. Bu durum,

eski Sovyetler Birliği içinde yaşayan Ahıskalılara ek bir görev daha yüklemektedir: Rusça belgeleri Türkiye Türkçesine aktararak Rusça bilmediği için araştıramayan araştırmacılara veri temin etmek ve böylece Ahıska tarihi ve kültürünü araştıranların sayısını artırmak!

Ahıskalıların yaşadıkları her şeyi yazma ve her şeyi kayıt altına almaları öncelikli görevleridir. Gelenekler, türküler, ninniler, maniler, çocuk oyunları, halk oyunları, efsaneler, destanlar, atasözleri, yerel kahramanlar, sürgün anıları, gidilen yerler, oralarda karşılaşılan siyasal, ekonomik, sosyal sorunlar, topluma uyum sıkıntıları, birlikte yaşanılan kavim ve inançlar, dostluklar, düşmanlıklar, çocukluk hatıraları, okullarda alınan eğitim ve onun niteliği, okullarda yaşanılanlar, gençlik ve gençlikte yaşananlar, aşk ve seveda, Sovyet Kızıl Ordusundaki askerlik hatıraları, Sovyetler Birliği içinde yaşanan ikinci, üçüncü göç ve sürgünler, kendi kültürünü korumak

için yapılan şeyler, komşu toplumlarla ilişkiler, umutlar, beklentiler, hedefler... Kısaca yaşanan ve bilinen her şey önemli-önemsiz ayrımı yapmadan yazılmalı ve kayıt altına alınmalıdır. Yaşlılar hayattayken onların anlatımları röportaj ya da başka biçimlerde sesli, görüntülü vb, kaydedilmeli ve yayınlanmalıdır. Sadece yaşlılar değil, gençler de yaşadıklarını yazmalıdırlar.

Aksi takdirde Ahıskalılar bir süre sonra yaşadıklarını doğal olarak unutacaklar, gelecek kuşaklar bunları öğrenemeyecek, bilinçlenemeyecek, gelecek için plan yapamayacak ve bu yaşananlar yapanların yanına kalacaktır. Yaşananların faturasının çıkarılması gerekir. Milletlerin tarihinde faturalar hemen tahsil edilmeyebilir. Hem acelemiz ne? Yeter ki fatura hazır bulunsun, tahsilât istenilen zamanda yapılır. Fatura, hatıralardır ve hatıralar da çoğu zaman belgedir.

Hatırla ve yaz! Yaz ve yayımla!

şâire veda

BEKİR SITKI ERDOĞAN

Yaşayan şâirlerin en ustası Bekir Sıtkı Erdoğan 26 Ağustos'ta aramızdan ayrıldı.

Kışlada Bahar, Hancı gibi bestelenmiş şiirleri bir zamanlar dilden düşmeyen Bekir Sıtkı, 1926 yılında Karaman'da dünyaya geldi. Askerî lise ve Harbiye'den sonra DTCF-Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuş, askerî okullarda edebiyat öğretmenliği yapmıştı. Günümüzde **âşık ve divan edebiyatı türlerini**, hece ve aruz vezinlerini başarıyla kullanan ender şâirlerdendi.

Bir Yağmur Başladı, Dostlar Başına gibi şiir kitapları var.

şâirimize rahmet dilerken *Binbirinci Gece* adıyla yazılıp *Hancı* bestesiyle meşhur olan şiirini sunuyoruz.

Gurbetten gelmişim, yorgunum hancı,
şuraya bir yatak ser yavaş yavaş;
Aman karanlığı görmesin gözüüm,
Beyaz perdeleri ger yavaş yavaş.

Sıla burcu burcu, ille ocağım,
Çoluk çocuk hasretinde kucağım,
Sana her şeyimi anlatacağım,
Otur başucuma sor yavaş yavaş.

Güç bela bir bilet aldım gişeden,
Yolculuk başladı Haydarpaşa'dan,
Hancı, ne olur, elindeki şişeden
Birkaç yudum daha ver yavaş yavaş.

Ben o gece hem ağladım hem içtim,
İki gün diyardan diyara uçtum,
Kayseri yolundan Niğe'yi geçtim,
Uzaktan göründü Bor yavaş yavaş.

Garibim, her taraf bana yabancı,
Dertliyim, çekinme, doldur be hancı,
İlk önce kimıldar hafif bir sancı,
Ayrılık sonradan kor yavaş yavaş.

Bende bir resmi var yarısı yırtık,
On yıldır evimin kapısı örtük,
Garip bir de sarhoş oldu mu artık
Bütün sırlarını der yavaş yavaş.

İşte hancı, ben her zaman böyleyim,
Öteyi ne sen sor ne ben söyleyim,
Kaldır artık, boş kadehi neyleyim,
şu bizim hesabı gör yavaş yavaş...

Bizim Ahıska